

նութեան քարոզչութենէն մինչեւ թուրանականութեան իրագործումի ձգտումով՝ թուրք եւ գերման շահերու համընկնումին, որուն զոհ կ'երթար հայ ժողովուրդը: Հեղինակը կը բացայայտէ թէ հայ ժողովուրդի բնաջնջումով եթէ թուրքիան կը միտէր թուրանականութեան իր երազը իրականացնելու, Գերմանիան՝ կը վազէր տնտեսական իր շահերուն ետեւէն:

Յաջորդ չորս գլուխներուն մէջ, Լեւոն Վարդան խղճամիտ ու գրեթէ սպառիչ կերպով կը զբաղի հայերու լքեալ գոյքերու հարցով: Ըսենք այստեղ, որ մենք պիտի նախընտրէինք քննադատել գոյքեր բացատրութիւնը, փոխան՝ լեւալի: Լեւոն Վարդան կը փորձէ պարզաբանել հարցը, հայոց ինչքերուն համար թուրքերու տուած կեղծ երաշխիքներէն սկսած, մինչեւ անոնց բացայայտ կողոպտումն ու իւրացումը: Պատմական փաստերու եւ վաւերագիրներու լոյսին տակ հեղինակը կը ներկայացնէ հայոց լքեալ գոյքերու ապրած ճակատագիրը՝ 1915 թ.էն մինչեւ Հանրապետական թուրքիան, երկարօրէն անդրադառնալով միջազգային դաշնագիրներու մէջ անոր բաժին ինկած բախտին:

Իր վերջին գլուխին մէջ հեղինակը փորձելէ ետք հայոց լքեալ գոյքերուն դրամական արժէքը գնահատել, իրաւացի կերպով կ'եզրակացնէ. «Բայց ամբողջ հայրենիք մըն էր ետին ձգուածը, իսկ հայրենիքը նիւթով չի գնահատուիր արդէն»:

Բժականդիր ծանօթագրութիւններով եւ ընդարձակ մատենագիտութեամբ հարստացած այս մենագրութիւնը կը մնայ լուրջ ու ողջունելի աշխատանք մը:

Ե. Հ. Ք.

DAVID MARSHALL LANG, «ARMENIA: CRADLE OF CIVILIZATION», George Allen and Unwin Ltd, London 1970, 320 p., 115 illustrations, 8 colour plates, 6 maps.

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՕՐՐԱՆԸ»: Պերճախօս խորագիր մը, զոր օգտագործած է վրացագէտ Փրոֆ. Տէյվիտ Մարշալ Լէնկ, Լոնտոնի Համալսարանին կովկասագիտութեան դասախօսը, Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի պատմութեան ու քաղաքակրթութեան նուիրած իր մենագրութեան համար:

Գիրքը հրատարակուած է Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնարկութեան նիւթական «առատածեռն» օժանդակութեամբ, ու ձօնուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի:

Տասնը երկու գրեթէ հաւասար գլուխներու բաժնուած այս հատորը, հիմնական մտահոգութիւն ունի միջազգային ընթերցող

Հասարակութեան սեփականութիւնը դարձնել Հայ ժողովուրդին բերած նպաստը աշխարհի քաղաքակրթութեան:

Տեղագրական ու ցեղադրական ակնարկէ մը ետք, հեղինակը կ'ուրուագծէ Հայ ժողովուրդի անցած ճանապարհը դարերու ընդմէջէն, անդրադառնալով յատկապէս նախահայկական Հայաստանի հողագործութեան, արհեստներուն եւ համայնքային կեանքին, Ուրարտուի՝ որպէս Հայաստանի մէջ պետականութիւն ունեցող առաջին ժողովուրդը, Հայ ժողովուրդի կազմաւորման, Մեծն Տիգրանի Կայսրութեան, Քրիստոնէութեան Հայաստան մուտքին, Հայ - Բիւզանդական - Արաբական յարաբերութիւններուն, Կիլիկեան Հայաստանին եւ Հայ-Պաղատական յարաբերութիւններուն, Հայ Եկեղեցական Ճարտարապետութեան եւ Արուեստներուն, Գրականութեան եւ Դաստիարակութեան, եւ Քսաներորդ դարու Հայաստանի եւ սփիւռքի մէջ ապրող Հայ ժողովուրդին:

Հատորին հարուստ նկարազարդումը զայն կը դարձնէ կենդանի եւ անմիջական:

Սակայն նկատի առած արծարծուած կարեւոր հարցերը, եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրին համար յատկացուած տեղը հատորին մէջ, դիւրին կ'ըլլայ եզրակացնել թէ հեղինակը չէ յաջողած ընդհանրութիւններէ անդին անցնիլ: Ծրագիրը կը մատնէ սակայն որ տարբեր ալ չէ աշխատասիրողին նպատակը:

Մեղի համար առանձնապէս հետաքրքրական է տեսնել որ հեղինակը մինչեւ մեր օրերը կը հասցնէ իր պատմական սերտողութիւնը, եւ կենդանի դոյներով կը ներկայացնէ մասնաւորաբար մայր հայրենիքի եւ սփիւռքի հայ կեանքը: Ցարդ՝ օտար պատմադիրներ չէին փորձած անցնիլ 1915 եւ կամ՝ 1920 թ.-էն առդին: Ու իր վերջին դլուխին խորագիրը՝ «Մահ եւ Յարութիւն», պերճախօս է այնքան, որքան հատորին ընդհանուր խորագիրը:

Հայադիտութեամբ պարապող ուսանողին համար նորութիւններ չի բերեր այս գիրքը: Սակայն վստահօրէն ան կ'իրականացնէ հեղինակին առաջադրած նպատակը՝ Հայ ժողովուրդն ու անոր քաղաքակրթութիւնը ներկայացնել աշխարհին, կենդանի լեզուով մը, առանց մեղանչելու գիտական ոգիին:

Իւրաքանչիւր գլուխի համար տրուած է առանձին մատենագիտութիւն մը, գլխաւորաբար օտար լեզուով գրուած գիրքերու, հետաքրքիր ընթերցողին որոշ ուղղութիւն մը տալու մտահոգութեամբ:

«Հայաստան՝ Քաղաքակրթութեան Օրրանը» կը մնայ գնահատելի եւ շնորհակալ աշխատանք մը:

Ծ. Հ. Ք.